

1. Introducere: scurt istoric al studierii relațiilor interetnice și varietatea abordărilor și perspectivelor

Analiza etnicității și a rasei, a relațiilor dintre grupurile etnice și rasiale are deja o istorie considerabilă. Desigur, aceste subiecte au fost (și continuă să fie) abordate și analizate în cadrul mai multor discipline socio-umane (sociologie, psihologie socială, antropologie, politologie, istorie, sociolingvistică, etc.). Mai mult decât atât, există o varietate mare de interese practice și convingeri politice ce au marcat (și tind să marcheze în continuare) orientarea cognitivă a diferitelor analize. Cu toată această diversitate a cadrelor disciplinare, a orientărilor ideologice și teoretice, în perspectiva ultimelor două-trei decenii se poate vorbi despre conturarea unui câmp disciplinar relativ autonom de studiu al etnicității și rasei, a relațiilor interetnice și a minorităților (Banton 2003).

Studiul sistematic, teoretic și empiric al etnicității își are începuturile în a doua jumătate a secolului 19 și primii ani ai secolului 20. Începuturile, privite distant și critic, au fost marcate de studierea dimensiunii etnice și rasiale a societăților ca parte a naturii umane, ca trăsături biologice profunde care au totuși o variabilitate marcată de condițiile sociale concrete în care se manifestă. Secolul 20 reprezintă deja o cotitură majoră, una dintre primele definiții ale etnicității a lui Max Weber este valabilă și utilizabilă și în zilele noastre (vezi în Horváth 1995). Aproximativ în aceeași perioadă W.E.B. DuBois începe să publice studii empirice temeinic documentate și aprofundate despre viața persoanelor de culoare din SUA, și în numai câțiva ani se conturează și primele modele teoretice referitoare la dinamica fenomenelor interetnice: modelul ciclului relațiilor rasiale (race relations cycle) legat de numele lui Robert Park - reprezentantul de marcă a Școlii de la Chicago.

Un avânt major al acestui domeniu al sociologiei a avut loc tot în Statele Unite în perioada interbelică dar mai ales către sfârșitul ei (în anii treizeci-patruzeci ai secolului trecut) când în cadrul noii orientări a politicilor sociale (*New Deal*) obiectivul primordial a devenit realizarea dezideratului de egalitate a șanselor între diferitele categorii sociale, etnice și rasiale. Principalul aliat al acestei mișcări de reducere a tensiunilor sociale prin promovarea șanselor diferitelor pături subordonate devine psihologia socială. Eforturile deopotrivă teoretice, empirice și metodologice se îndreaptă către înțelegerea mecanismelor de excludere și autoexcludere socială (discriminare și izolare) prin studiul reprezentărilor și raportărilor sociale particulare ce organizează relațiile intergrupuri (stereotipii, prejudecăți). Conceptele elaborate, metodele utilizate legate de analiza și descrierea relațiilor intergrupuri, a mecanismelor de producere și reproducere a inegalităților existente între diferite grupuri etnice sunt și astăzi în uz.

Dacă această orientare accentua universalismul drepturilor și, pornind de la idealul de egalitate, accentua tratarea nediferențiată (pe baza apartenenței rasiale sau etnice) a indivizilor, alternativa ei, conturată în anii șaptezeci, mergea într-o direcție diferită, urmărind asumarea și promovarea pluralismului etnic, punând un accent deosebit pe studierea trăsăturilor ce particularizează culturile minoritare. Unul dintre obiectivele politice majore ale acestei mișcări era prezentarea și legitimarea academică a unor experiențe de viață diferite, decât cele dominante, majoritare. În acest context, la începutul anilor optzeci a avut loc o adevărată explozie a numărului catedrelor și

departamentelor universitare care studiază diferitele culturi minoritare. În 1980 funcționau peste 100 de catedre de studii afro-americane și cam tot atâtea alte catedre axate pe studiul diferitelor altor culturi minoritare, hispanice, asiano-americane, etc. (Gutierrez 1994).

Dacă se consideră că în Statele Unite în anii patruzeci ai secolului 20 se poate vorbi despre un domeniu relativ autonom de studiu, acest lucru se întâmplă în Europa mai târziu, aproximativ în deceniul al șaselea (chiar al șaptelea) al secolului care tocmai a trecut (Wieviorka 1996), primul număr al revistei britanice *Ethnic and Racial Studies* (de referință în acest domeniu) fiind publicat în 1978. Imboldul major ce a contribuit la o atare evoluție a fost dat de urmările decolonizării: pe de o parte migrația din fostele colonii către Europa, pe de alta, evoluțiile sociale și etno-politice în statele care au devenit independente. Un alt context istoric care a contribuit în mod semnificativ la dezvoltarea studiilor legate de diversitatea etno-culturală este reprezentat de evoluțiile din spațiul ex-comunist, de violențele și tensiunile interetnice în mare măsură politizate din spațiul Est European, Balcanic și fost Sovietic. Dat fiind faptul că aceste conflicte sunt legate de modul divergent în care diferitele segmente ale acestor societăți diversificate etnic înțeleg organizarea politico-teritorială și instituțional-națională, studiile s-au axat pe descrierea, înțelegerea și interpretarea diferitelor naționalisme (minoritare și majoritare) specifice acestor regiuni, disciplina care integrează rezultatele acestor studii a fost denumită studiul naționalismelor (*nationalism studies*).

Această orientare nu trebuie confundată cu perspectiva denumită *sociologia națiunii*, care, conform definiției lui Dominique Schnapper, este o analiză sociologică ce compară realitățile sociologice cu dezideratele formulate de proiectul ideologic al națiunii (1991:17). Această perspectivă a sociologiei națiunii este bine integrată în istoria sociologiei românești, modelul teoretic elaborat de Dimitrie Gusti fiind de referință în acest sens. O încercare recentă de actualizare a acestei perspective de analiză aparține lui Dan Dungaciu (2004).